

1. IFJÚSÁGI KOROSZTÁLYOK – ÚT A FELNŐTTÉ VÁLÁSHOZ

Elvi alapok

Az élővilághoz hasonlatosan a társadalomban való életképesség megszerzése a mindenkori ifjúság alapvető célja. Döntő mindebben a közvetlen környezet, és a társadalom általános fogadóképessége. Ebben az életkorban életre szóló, fontos döntések születnek, és a fiatalok a társas támogatás, társas tanulás révén felnőtt korba lépnek. Az érettfelnőtt-szerep már kevésbé köthető életkorhoz. Az érettfelnőtt-szerepek nem csupán valóságos életképességet eredményezhetnek, hanem igazából életformánk minőségét is jelentik. Az érettfelnőtt kor szempontjai, a szocializáció, és az identitás fogalmai segítségével értelmezhetővé válhatnak az ifjúsággal összefüggő, szerteágazó és összetett kérdések. A fejezet az ifjúság fogalmát az ember felnőttéválásának szüntelen átalakulással, kölcsönhatások következtében, permanens változással járó folyamatában törekszik megragadni. A fejezet kulcsszavai: felszínes ifjúságkép, életképesség, társas tanulás, változás, átmeneti életkor, társadalmi fogadóképesség, kategóriák a felnőtté válásról, érett felnőtt, identitás, szocializáció, percepció

Sohasem egyszerű felnőtté válni, még akkor sem, ha a felnőttek ezt meglehetősen könnyen elfelejthetik. Az emberek talán közhelyszerűnek is érezhetik mindezt, és amint túljutnak a felnőtté válás kisebb nagyobb fordulóin, minden mást hamar fontosabbnak találnak. Akkor is, ha éppenséggel tisztában vannak vele: roppant fontos dolgok dőlnek el ebben az életszakaszban, és igencsak nehéz választás előtt állnak a mai fiatalok tizen-huszon éves korban. Ha tudnak róla, ha nem, és ha készülnek rá, ha nem. Sokan nagyon még abba sem gondolnak bele, hogy a fiatalok számára igazán ekkor derül ki, milyen irányt vesz az életük, hiszen ekkor választanak pályát (segítséggel vagy anélkül), ekkor találják meg társaságukat (nem feltétlenül szüleik örömére) és ekkor találhatják meg azt a társukat is, akivel – ha szerencsájük van – legalább negyven

A felnőtté válás nehézségei

évig élhetnek együtt, boldogságban. És ki állítja, hogy a mai fiataloknak mindezekben könnyű dolguk van?

A fiatalok felnőtté válásával összefüggésben természetesen manapság is sok a „hozzáértő”. Úgy is lehetne fogalmazni, ha a fiatalokról van szó, szinte mindenki tudja, hogy mit hogyan kellene – hiszen ő már valamilyen módon felnőtt. Elvek és saját példák mindig gyorsan váltogatják egymást, és aztán könnyen csattan az ítélet is, ha a fiatalok valamilyen közfigyelmet borzoló megnyilvánulásairól lehet hallani. Igazából elnagyoltan és felszínesen felfogott ifjúságkép él manapság túlnyomórészt, amely legalább annyira felületes, mint mérev és egyoldalú. Ebben a felfogásban élők gyakorlatilag nem figyelnek aztán a koruk fiataljaira. Minthogy igazán nem is ismerik a felnőtté válás valóságos nehézségeit, ilyen módon kiszolgálják azoknak. Sok fiatal felnőtté válása válhat sokszorosán nehezzé, hiszen nem csupán nem figyelnek kellően rájuk, hanem túlbecsülik ezeknek a fiataloknak a kompetenciáját és lebecsülik a sebezhetőségüket.

a felnőtt társadalom a fiatalokat mint jelenséget érzékeli

A felnőtt társadalom az ifjúságot leginkább, mint jelenséget érzékeli. Annak ellenére, hogy a felnőttek gyakran beszélnek a jövőről, legtöbbször nem számolnak e korosztályok igényeivel, korszerű kifejezéssel élve: nem tekintik őket társadalmi szinten erőforrásnak; e jövőről szőtt tervekben nagyon kell keresni a mindenkori új nemzedékek sajátos szempontjait.

leegyszerűsített ifjúságkép

Aki hivatásszerűen a fiatalokkal bármilyen szinten foglalkozni kíván, annak mielőbb át kell lépnie ezen, a közfelfogásra oly annyira jellemző, leegyszerűsített ifjúságképen. Nem csupán érzékelnie, hanem ismernie kell, sőt a részletekig értenie is kell a felnőtté váló fiatalokat, a felnőtté válásuk sajátosságait, a környezetükkel alakuló kölcsönviszonyaikat, illetőleg mindazok várható következményeit. A kellően differenciált, és a fiatalok felnőtté válásával összhangban levő ifjúságkép egyszerűen alapfeltétele a bármilyen munkakörben betöltött ifjúsági munkának.

a fiatalok életképessége

A születéstől az érett, felnőtt korig tartó folyamat egyedi és megismételhetetlen, amely révén életképessé, vagyis az emberi társadalom alkalmas szereplőjévé válnak a fiatalok. Az *életképesség* a felnőtté válás egészére vonatkozó kulcsfogalom, amely nem csupán élettanilag meghatározott, hanem a közelebbi és tágabb társas környezet hatására alakul és teremt igazi erőforrást az embernek.

Az élővilág az életképességet nem egyformán osztogatja. Vannak olyan fajok a Földön, amelyek a megszületést követően nagyon hamar elsajátítják az életben maradásukhoz szükséges legelemibb működési formákat, hamar képessé válnak önmagukról önállóan gondoskodni, és képessé válnak egyedül is elkerülni a fenyegető veszélyeket. Az élővilágban a legtöbb faj esetében azonban a születést követően, rövidebb-hosszabb ideig az életképességet a társaknak kell biztosítani, azaz táplálni, és megvédeni kell a fiatal egyedet a különféle fenyegetettségtől. Sőt a közvetlen környezetnek a korai időszakban azt is meg kell tanítaniuk, hogy a fiatal egyedek képessé váljanak felismerni és elkerülni a létüket fenyegető veszélyeket. Ezen múlik életben maradásuk, fajuk fennmaradásának ez az alapvető programja. A fiatal utód világra jövetelével tehát a leggyakrabban nem is végződnek a teendők, hanem a faj minden egyes tagjának sokáig egyszerűen alapfeladata marad az új jövevényről való gondoskodás. A megszületett egyed körüli foglalatosság az esetek nagy részében jól kialakult rendben (és társas alakzatban) történik egészen addig, amíg a felnövekvő egyed önállóan képessé válik önmagáról gondoskodni és önmagát megvédeni. Ezt követően válhat aztán fajtája társadalmának teljes jogú tagjává és töltheti be szerepét.

Az ember, az élővilág részeként, lényegében hasonlóképpen működik. A megszületett, de még önálló életre képtelen gyerek körül a felnőtteknek (elemi parancsként) folyamatosan egy sor fontos feladata van: ahogy az élővilág többi egyedének, táplálni és megvédeni kell a gyereket, továbbá hozzá kell segítenie az életképességéhez. Nem csupán gondoskodni kell a gyerekről, hanem nevelnie is kell az embernek a gyermekét, és abban segíteni, hogy megtanuljon önmagáról gondoskodni, hogy képessé váljon megvédenie önmagát, és hogy elsajátítsa a közvetlen és távolabbi környezetével kapcsolatosan lehetséges, optimális magatartást. Az életben maradáshoz az embernek is elemi érdeke mindez.³

A társadalom konkrét fogadókészségét az őket közelebb és távolabb körülvevő felnőttek fogadókészségéből tapasztalják meg a mindenkori felnőtté váló fiatalok. A társadalom jövője szempontjából pedig igazán nem mindegy, hogy a fiatalokat körülvevő felnőtt társadalom a mindenkori új nemzedékek életképességét miképpen tudja megteremteni, kialakítani.⁴

önmagukról
önállóan
gondoskodni
tudás

öngondosko-
dás

a társadalom
konkrét foga-
dókészsége

mindenki-
nek van saját
fogalma a fel-
nőtségről

tisztázatlan
szerepek

társadalmi
tapasztalat
szükségessé-
ge a fiatalok
felnőttnek
tekintéséhez

Az életképesség az ember mindenkori társadalmában az élettani kondíciók kialakulása mellett azoknak az összetett képességeknek a kifejlődését, kialakítását kell, hogy jelentse, amelyek alapvetően szükségesek a felnőtt léthez.

Személyes benyomások, különféle tapasztalatok alapján természetesen mindenkinek van saját fogalma a felnőttégről, jószérivel éppen annak a tapasztalatnak a következtében, hogy önmaga mikor és miben tartja magát felnőttnek, illetve hogy a közvetlen környezete miképpen fejezi ki felé, hogy felnőtt. Mégis, éppen a felnőttéssel kapcsolatos szerepek, elvárások, követelmények területén nagyon sok minden tisztázatlan. A mai társadalom is magától értetődő módon rendelkezik olyan – akár írásba, akár különféle szokásokba foglalt – tradíciókkal, amelyek kinyilvánítják: a fiatal felnőtté vált, és rendelkezik mindazzal (feltétellel és feladattal), amivel minden felnőtt. A tizennyolcadik évét betöltött fiatalembert például, általában és egészében, jogrendszerünk jogi értelemben felnőttnek nevezi, és (állampolgári jogi és büntető jogi értelemben) teljes cselekvőképességet biztosít számára. A fiatalok nagyon sokféle szempontból – számos tapasztalat igazolja – viszonylag hamar képesek és tudnak felnőtt módon fogalmazni, gondolkodni és viselkedni. Ez azonban mégsem általánosítható, hiszen nem mindenkre és nem minden helyzetre vonatkozik. Kellően megalapozott társadalmi tapasztalat kell mindahhoz ugyanakkor, hogy a felnőtté váló fiatalokat igazán, jogilag is felnőttnek tekinthessük. A munkaképes kor alsó határát például jelenleg a törvényes előírások (szigorú feltételek mellett) a betöltött tizenöt éves korra teszik. Ha példálózni szeretnénk tovább, ilyen az érettségi intézménye is, amely a sikeresen érettségizőt deklaratív érettnak minősíti.⁵

A személyiség éretté válása, ha úgy tetszik az érettfelnőtt-szerep már kevésbé köthető életkorhoz. Az érettfelnőtt-szerepek nem csupán valóságos életképességet eredményeznek, hanem igazából az életformánk minőségét is jelentik – mégis mindezt kevésbé lehet kategorizálni. Annak ellenére nehéz mindebben egyértelműséget várni, hogy az életképesség élővilágból hozott követelménye meglehetősen világosan egyfajta szuverenitást, másként autonóm működésre való képességet igényel. Az emberi társadalom ugyanis képes úgy is működni, hogy kevésbé teremti meg a felnőtt életműködés

feltételrendszerét, vagy hogy a felnőtté váló nemzedékek életképességével kapcsolatos alapfeladatára nem fordít kellő figyelmet. Az érettfelnőtt-viszonyok elérése ebből a szempontból tehát nem csupán a felnőtté váló fiatalember, hanem az érettség minőségét lehetővé tevő személyes környezet együttes eredménye.⁶

Az ifjúságsegítés tiszte nem csupán az élettani szempontból felnőtté váló fiatalok támogatása, hanem éppen a mindenkori társadalom és az egyén, illetve annak jövője szempontjából kulcsfontosságú minőségi szempontnak, az érettfelnőtté válásnak elősegítése.

Az érettfelnőtt kor meghatározásához a fejlődéslélektan általános kategóriái nem nyújtanak kellő, egyértelmű támogatást. Különösen, hogy az érett felnőtttség gyakran, mint idea, célként, kíváncsalmként, egyfajta minőségként jelentkezik, amelyet törekednünk kell elérni. Az érett felnőtttségről éppen ezért aztán sokan, sokféleképpen fogalmazznak. Levente Péter például így: „Érett, felnőtt ember az, aki képes önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni. Az élőlények közül egyedül az ember nagyszerű lehetősége ennek a hármas egységnek a felismerése, gyakorlása. Igényem önállóan gondolkodni, felelősséget vállalni az egyszemélyes döntésemért, végül következetesen cselekedni. Az időbeli sorrend felcserélhetetlen.”⁷ Allport értékelése szerint „...felnőttkorban kivívjuk a szociális felelősség állapotát.”⁸ Ugyancsak Allport fogalmazása szerint „Az érett felnőtt: rendelkezik azokkal a motívumokkal, amelyek kontrolláltak, szociális szempontból jelentősek, és tervszerű életpályájába meglehetősen jól integráltak.”⁹ Berne például a felnőttet, minőségi kategóriaként, autonóm személyiségnek nevezi, akit a következők jellemzik: tudatosság, spontaneitás, intimitásra való képesség.¹⁰ A sokféle fogalmazás alapján azt feltétlenül megállapíthatjuk, hogy felnőtté akkor válik valaki, ha képessé válik felelősség vállalására, ha képes viselni tettei következményeit, és ha képessé válik önmagáról gondoskodni.

Mindez így talán általában megragadhatóvá teheti a felnőtt, az érett felnőtt embert, de hogy konkrét személyközi viszonyok között értelmezni és szükség esetén segíteni is tudjuk a felnőtté váló fiatalok felnőtté válását, ismét Berne segítségét kell kérnünk. Berne¹¹ az emberi kapcsolatokat, mint interakciókat (inger és az arra adott válasz) igyekszik értelmezni. Az általa alkalmazott fogalmak segítségével jobban megra-

az érett fiatal és a személyes környezet együttesének összefüggése

érett felnőtt-
ség idea,
minőségként
jelentkezik

Az Allport-i
definíciók

Berne meg-
határozása

személyközi
viszonyok

gadható, világosan megérthető a különféle emberi kapcsolat, másként tranzakció, és világosan tisztázható, hogy ki mikor képes felnőtt módon viselkedni. Berne az emberi viszonylatokban külön értelmezi a Gyermekek, a Szülő és a Felnőtt én-állapotot. Szerinte egy-egy helyzetben a viselkedésünk lehet olyan, mintha gyermekek, mintha szülők és mintha felnőttek lennénk, sőt én-állapotaink egy tranzakción belül is változhatnak. Például, ha az otthonról távozni készülő férj kérdésére – Nem láttad az esernyőmet? – a feleség úgy válaszol: – Miért mindig rajtam keresed azt, amit nem találsz? Ekkor a feleség, úgy beszél, mint egy gyerek. Ha a feleség azt mondja: – Igazán megtanulhatnád, hogy mit hová teszel –, ekkor mintha szülői mondat hagyná el a száját. Ha pedig a feleség azt feleli: – Nem tudom. Vagy: – Szerintem a szekrényben maradt. – akkor a férjnek egy felnőtt válaszolt. A gyermeki én a felelősséget, mintha eltolná magától, a szülői én pedig a fordítva reagál, mintha magára húzná, magára vállalná a „gyermekek” felelősségét. A felnőtt én azért felel, amit ő tesz, ebben a példában a felnőtt feleség a pontos válaszért felel.

Az ifjúságsegítőknél az ifjúság fogalmát igazából az érett felnőtté válásig, az ahhoz való viszony szerint érdemes vizsgálni. Leginkább pedig abból a szempontból szükséges nézni, hogy mi mindent kell (még) elsajátítaniuk a fiataloknak életképességük érdekében, meg vannak-e a szükséges feltételek, adottak-e mindehhez a megfelelő lehetőségek.

Ám azt is tudniuk kell, hogy a felnőtté válás különféle stációit meglehetősen sokféleképpen szokták meghatározni. A klasszikus fejlődépszichológiai kategóriák a 0–3, 3–6, 6–10, 10–14, 14–18 éves kor szerint csoportosítanak. Az intézményrendszer tagoltsága ezzel az életkori felosztással lényegében összhangban van, de a bölcsődés, óvodás, kisiskolás stb. szempontok nem igazán alkalmasak arra, hogy megragadják az én-fejlődés nagyobb fordulóit.

Minthogy az átmenet a felnőtt korból nem feltétlenül éles fordulat egy ember életében, különösen fontos, ha úgy tűnik, a személyiség stabilitása múlik azon, hogy a változó élettani jellemzők és személyiségjegyek mellett a felnőtté váló fiatal fokozatosan miket hagy el, és milyen külső és belső tulajdonságok maradnak meg, vagyis melyekkel válik azonosíthatóvá önmaga és mások számára. Éppen a felnőtt kor előtti időszakában zajlanak le azok a jószerivel viharos történések,

amely a szülőkről való érzelmi leválás révén az eddigi azonosításokat is kikezdi. Vikár György erről az időszakról úgy fogalmaz: „*az én-azonosság kialakulásának döntő, az énképnek pedig válságos időszaka.*”¹² Nem véletlen, hogy az érett felnőttiség meghatározó fogalma az identitás. Mindebben az én-identitás a környezettel való kölcsönhatásban egy sor személyiségjegy, képesség, önismeret rendező-elveként az én azonosságának átélését teszi lehetővé. Az én-azonosság társult fogalmaként szociális azonosságtudatról fogalmaz Pataki Ferenc: „*A szociális azonosságtudat azt tükrözi, hogy az egyén miképpen éli át helyzetét a társadalom viszonyrendszerében.*”¹³

Vikár az én-azonosságról

Pataki Ferenc a szociális azonosságtudatról

Erikson: identitáskeresés

Kádár Annamária Erikson identitásra vonatkozó gondolatmenetét a következőképpen fejtegeti: „Erikson az élet fő problémájaként értelmezi az identitás keresését, amelyet mint a személyiség stabil magjaként értelmez. Az identitás alakulása egy egész életen át tartó folyamat, amely több szakasz mentén alakul, mindenik szakasz az előzőre épül, abból emelkedik ki, azt szervezi újra. A szakasz sikeres teljesítése után növekedik a kompetencia érzése, sikertelenség esetében pedig alkalmatlanság lép fel. Minden szakasz magában foglalja a krízist, amely mint fordulóponjt jelenik meg, fejlődési lehetőséget rejt magában, ugyanakkor sebezhetővé is teszi a személyt. Ezeknek a krízishelyzeteknek a megoldása mentén alakul a személy identitásérzése.”¹⁴ Az identitás a felnőtté válás gyakorlati szempontból kulcsfogalma, amely, ha úgy tetszik, sajátos rendező-elvként funkcionál. „Ahhoz, hogy a serdülők beilleszkedhessenek a társadalomba, meg kell tanuljanak eleget tenni a társadalom által támasztott követelményeknek. Ennek az integrációs folyamatnak az eredménye az identitás kialakulása. Az identitás jelzi, hogy mennyire sikerült összhangba kerülni múltbeli önmagunkkal, jövőbeli elvárásainkkal, valamint azokkal a személyekkel, akik a környezetünkben élnek. Tehát az identitás nem egy vélekedés, hanem inkább vélekedések rendszere, amit a serdülő azért alkot, hogy egymásba integrálja azokat a tulajdonságokat, amelyek mentén hasonlít, és amelyek mentén különbözik a többiektől.”¹⁵

az identitás: védekezések rendszere

Az ifjúság fogalma talán könnyebben ragadható meg, ha a korosztályhoz jobban köthető kulcsfogalmat próbálunk alkalmazni. A szocializáció folyamata a felnőtté válást, a személyiség fejlődését alapvetően meghatározza. A szocializáció során, amely a születéstől kezdve, egész életen át tart, a fel-

szocializáció – környezeti hatások

Ross D. Parke
a viselkedés-
mintákról

nőtté váló fiatal a környezeti hatásokat túlnyomórészt nem tudatosan dolgozza fel. Ennek során a fiatalok elsajátítják mindazokat a szerepeket, értékeket, viselkedéseket, illetőleg képességeket és ismereteket, amelyek azokra a csoportokra jellemzőek, ahová tartoznak, vagy ahová tartozni szeretnének. Ross D. Parke például úgy látja: *„A szocializáció a megfelelő és nem megfelelő viselkedésmódokra vonatkozó különbségtétel megtanítását jelenti. Ezeknek során kialakítják a nemkívánatos viselkedések gátlását, és a megkívánt válaszokat megerősítik.”*¹⁶

A szocializáció – fogalmazhatunk úgy is, az életképességet biztosítani hivatott környezet együttes hatásaként – nem csupán a mindenkori új nemzedék felnőtté válását teszi lehetővé, hanem azt is megmutatja, hogy a szocializáció szereplői általában és egészében milyen nemzedéki reprodukciót tesznek lehetővé. A szocializáció ugyanis a felnőtté váló fiatalok számára adott és konkrét viszonyrendszerben zajlik, éppen ezért a szocializáció minősége a fiatalokat körülvevő társadalmi fogadókésztségen múlik. Szocializáció szempontjából ugyanakkor – annak ellenére, hogy kétség kívül különféle életkorokban más és más élettani hatások érvényesülnek, és más és más intézmény kap a fiatalok életében kulcsszerepet – kevéssé strukturálható a felnőtté válás folyamata. Csepeli György is megállapítja: *„A fiatalság, mint életkori állapot, inkább tekinthető egységes, homogén hatások által befolyásolt életszakasznak, mint korszakokra tördelhető, sajátos pszichológiai jegyekkel megkülönböztethető periódusok egymásra következő sorának.”*¹⁷

Csepeli
György meg-
állapítása

A szocializáció révén tulajdonképpen értelmezni lehet mindazokat a közeli és távolabbi szereplőket, különféle hatásokat, amelyek a felnőtté válás során a fiatalokat körülveszik. A család, illetőleg az iskola elsődleges nevelési szerepének elismerése mellett a szocializáció olyan befolyások, kölcsönfolyamatok, társas tapasztalatok együttes jelentkezésével jár, amely érdemben, tényszerűen befolyásolja a fiatalok életútját és viszonyait. Ebből a szempontból a szocializáció adott feltételrendszere a felnőtté váló nemzedékek számára konkrét különbségeket eredményezhet. Nem csupán az életképesség különböző színvonalú elsajátítása ekkor a következmény, hanem egyszerűen a felnőtté válás minősége is. Sokak felnőtté válása pedig tényszerűen, és szinte elkerülhetetlenül szocializációs hátrányok közepette történik. Az ifjúsági munkának éppen ez a legfontosabb terepe, a hátrányok csökkentésével, a szociali-

zációs feltételek javításával, a társadalmi fogadókészség ösztönzésével elősegíteni a felnőtté váló fiatalok szocializációját.

A felnőtté válás, ahogy az állandóan át- és újraalakuló világunk, semmiképpen nem statikus folyamat: állandó változás jellemzi. A különböző ritmusú változások nem feltétlenül, és nem kizárólag a társadalmi összefüggések folyamatos átalakulásával hozhatók kapcsolatba. Erőteljes élettani átalakulás is jellemzi például az emberiséget. A korunkban született gyermekek például, a korábbi évszázadokhoz képest, már jóval hosszabb ideig élhetnek. Egy sor betegség pedig, amelyek századokon át oly sokakat fenyegettek, napjainkban gyakorlatilag nem léteznek. Nemzedékek kipusztulását fenyegető járványok sincsenek már. A modern kor, a civilizáció ugyanakkor, természetes módon, új veszélyeket és kellemetlen betegségek sorát is produkálta, amelyekről korábbi korokban hallani sem lehetett. A mai emberek jóval magasabbak már, mint az előző évszázadokban, akiket a korábbiaknál fejlettebb izomzat és harmonikusabb testalkat jellemez. A korai érés (akceleráció) következtében pedig élettanilag tulajdonképpen korábban lesznek mai a fiatalok felnőttek, okozva mindezzel komoly gondot a ő felnőtté válásukat egyengető idősebb nemzedékeknek.

A fiatalok strukturált fogalmának kialakításában mindezek együttesen zavart és többletnehézségeket okoznak, ugyanis a változás megragadásához azonosítani szükséges mindazokat a jelentősnek ható fordulópontokat, amelyek a változás során érvényesek és összhangban maradnak a kívánatos folyamatokkal. Éppen ezekért a felnőtté váló fiatalokra, dinamikus változásuk azonosítására, megragadására, nem véletlenül, sokféle, szinte felsorolhatatlan szempontot, kategóriát szoktak alkalmazni. El is szeretnénk kerülni ehelyütt azt, hogy az egymással kétség kívül nagyon sokszor összhangban nem levő, különféle zavart, félreértést okozó kategóriák között igazságot tegyünk. Azt viszont feltétlenül szeretnénk ajánlani, mielőtt az ifjúság aktuális helyzetére bármilyen kategóriát alkalmaznánk, az alkalmazni kívánt kategóriát próbáljuk meg egészében és összefüggéseiben megérteni, továbbá az alkalmazás során az sem árt, ha röviden azt is ismertetjük, hogy az egyes kategóriák alatt ténylegesen mit értünk. Ezeknek a kategóriáknak a szemléléséhez talán a leginkább meghatározó támpontot kínálhat a szocializáció fogalma, amely révén arra lehet fókuszálni, hogy a felnőtté váló fiatalok élet-

társadalmi fogadókészség

az akceleráció hatása

dinamikus változás

képessé válásuk szempontjából meddig jutottak, valójában hol tartanak.

Az Európai Közösség Bizottsága Új lendület Európa fiataljai számára címmel kiadott Fehér könyve¹⁸ talán a hazai viszonylatokra érvényes csoportosítást fogalmaz a következők szerint:

„A fiatalok, mint csoport társadalmi, gazdasági és kulturális jellemzői jelentősen módosultak a demográfiai változások, a társadalmi környezet, az egyéni és kollektív viselkedés, a családi kapcsolatok és a munkaerő-piaci helyzet változásának eredményeként.

Először is, a fiatalkor tovább tart. Demográfiai kutatók megfigyelték, hogy gazdasági tényezők (foglalkoztathatóság, munkanélküliség stb.) és szociokulturális tényezők hatására a fiatalok egyre idősebb korban érik el életútjuk fontos állomásait: a formális tanulási időszak végét, a munkába lépést, a családalapítást stb.

Másodszor, az életutak nem-lineárisak válnak. Manapság «különböző szerepeink az élet színpadán összekeverednek»: lehetséges, hogy valaki egyszerre diák, felelős a családjáért, állása van és állást keres, és a szüleivel él. A fiatalok manapság egyre gyakrabban mozognak ezek között a szerepek között. Az életutak egyre kevésbé lineárisak, mivel a társadalom már nem tud olyan garanciákat nyújtani, mint korábban (biztos állás, társadalombiztosítási juttatások stb.).

Harmadszor, a hagyományos közösségi modellek fokozatosan teret vesztenek, miközben az egyéni életutak egyre individuálisabbá válnak. «Az egyén családi kapcsolatai, házassága és karrier-tervei már nem sablonokhoz igazodnak.» Ez különösen a közigazgatás politikai irányvonalaira van nagy hatással.”

Az ifjúság jellemzőinek azonosítása nem csupán a folyamatos változás miatt igényli gyakran az új szempontok alkalmazását, hanem mert a dinamikusan átalakuló világ, a szüntelenül változó természeti és társadalmi valósággal szinte észrevétlenül, de annál erőteljesebben megváltoztatja a különféle újonnan érkező nemzedékek percepcióját. A világot, a hétköznapi életet, benne saját magukat egyszerűen másként szemlélik az újabb nemzedékek, a szocializációjuk is különbözik, sőt nem ritkán erőteljesen eltér a korábbi életkorok gyakorlatától, gyakorlatilag másként tájékozódnak,

másként kommunikálnak, másként éreznek és éreztetnek. Ismerhetik persze ezt a felnőtt nemzedékek is, legalábbis tudnak róla, például akkor, amikor a fiatalok meglepik őket számukra furcsa ötleteikkel, szokatlan kezdeményezéseikkel, meglepőnek ható programokkal, sajátos kulturális és művészeti megnyilvánulásaikkal. Sőt érzik is mindezt a felnőttebbek, amikor például nem sikerül – minden racionális érv, minden jól ismert és alkalmazott kifejezés ellenére – megértetniük magukat a fiatalokkal. Ilyenkor gyakran támad kudarcézés, zavar a felek között (nem értenek meg bennünket), a helyzet következménye további félreértések sorozata lehet. Hiába sikerül ugyanis nyilvánvalóvá tenni a perceptuális különbségeket, gyakran még ilyenkor sem sikerül rendezni az előállt helyzetet. Ez a kevés figyelmet kapott torzulás pedig igazából erőteljesen megnehezíti a különféle korosztályok konkrét kapcsolatait, az ifjúságsegítők tevékenységét.

Irodalom

- G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997.
- Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1986.
- E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984.
- Erikson, Erik H.: *Gyermekkor és társadalom*. Budapest: Osiris, 2002.
- E. T. Hall: *Rejtett dimenziók*. Budapest: Gondolat, 1980.
- Havas Ottóné (szerk.): *Serdülőkről*. (tanulmányok a serdülőkor pedagógiai, pszichológiai, szociológiai, orvosi és jogi problémáiról) Budapest: Tankönyvkiadó, 1970.
- Murányi-Kovács Endréné-Kabainé Huszka Antónia: *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest: Nemzetközi Tankönyvkiadó, 1998.
- Pataki Ferenc (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Budapest: Gondolat, 1976.
- Ritoókné Ádám Magda: *A tanácsadás pszichológiája*. Tankönyvek. 1992. a segítségnyújtás fajtáinak csoportosításával.
- Somlai Péter: *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest: Corvina, Egyetemi könyvtár sorozat, 1997.
- Vikár György: *Az ifjúkor válságai*. Budapest: Gondolat, 1980.

Carsten Wippermann: Kihívás-e a posztadoleszcencia? A fiatal felnőttek helyzete a 90-es években. In: Herbert Bohn–Christine Schumann–Richard Stang (szerk): *Ifjúsági- és felnőttoktatás*. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, 1997. 17–23. o., 64 o.

Zrinszky László: *A felnőttképzés tudománya, bevezetés az andragógiába*. Budapest: OKKER Kiadó, 2000.

Feladatok

1. Hogyan viszonyul a felnőtt társadalom a felnőtté váló fiatalokhoz?
2. Mit jelent az életképesség fogalma az élővilágban és az ember társadalmában?
3. Az ember reprodukciós feladatait leginkább mi jellemzi, és mindennek mi a jelentősége az emberiség életében?
4. Mit jelentenek a fiatalok felnőtté válása szempontjából: a változás, a alkalmazkodóképesség, a tanulás fogalmai?
5. Hogyan magyarázná a következő állítást: „a társadalom viszonya a felnőtté váló ifjúságához feltétlenül összhangban van a társadalom jövőjéhez való viszonyával”?
6. Kit tekinthetünk felnőttnek?
7. Mikor válik valaki érett felnőtté, és mindez mennyire életkorspecifikus fogalom?
8. Az identitás fogalmának mi a jelentősége a felnőtté válásában és miért?
9. Mit jelent a szocializáció fogalma és hogyan kapcsolódik a fiatalok felnőtté válásához?

Jegyzetek

- 3 Az élővilággal való összevetés igazán nem is az analógia keresése miatt történt, az ember ténylegesen része az élővilágnak, annak ellenére, hogy – szemben az élővilág többi tagjával – nem csupán alkalmazkodni próbál a környezetéhez, hanem átalakítani is igyekszik azt. Az ember az élővilágból éppen azzal emelkedett ki, hogy magas színvonalon töltötte be önnön reprodukciós feladatait, hogy képessé vált az elődeitől átvett tapasztalatokat és a saját alkalmazkodási kísérleteit – akár a környezete megváltoztatásával – az előnyére a gyakorlatban hasznosítani, azaz képessé vált – ha nem is a mai iskolai értelemben – tanulni... Ez a képesség, a tanulás képessége termé-

szetesen jóval több, mint az élővilág más egyedeinél azonosítható alkalmazkodás képessége. Az ember nem csupán arra képes, hogy reagáljon a közvetlen, vagy távolabbi környezete megnyilvánulásaira, azaz elbújjon a fenyegető veszély elől, felkutassa a táplálékot stb., hanem értékelni képes az őt érő különféle hatásokat. Alkotó módon tudja használni az általa ismert válaszokat, képes az adott hatások kivédésére, elkerülésére, megelőző tevékenységekre. Akár a környezet átalakításával is, képes – a környezet különféle hatásaival kapcsolatos válasz érdekében – a társaival együttműködni, sőt képes az általa használt módszereket, a kapcsolódó tapasztalatokkal együtt, továbbadni. A tapasztalatok átörökítésének képessége kifejezetten emberspecifikus képesség.

- 4 Az emberiség fejlődéstörténete és a felnőtté válás különös párhuzamot mutat, amelyekben a közös a változás; egyfajta, soha nem szűnő átmenetiség. Ez a változás tulajdonképpen az alkalmazkodás lehetősége, amely az életben maradást, az élet képességének megőrzését szolgálja. Az ember nem csupán az emberiségre, illetőleg az egyénre vonatkozó egyedi megkülönböztető jegy merev, statikus megőrzésére hivatott, hanem éppen ennek az egyediségnek a megőrzése és megújítása érdekében, a közvetlen és távolabbi környezeteivel való kölcsönhatásban, folyamatosan változik, ha úgy tetszik, alkalmazkodik. Ahogy az emberiség a természeti világ, illetőleg a maga teremtette társadalmi valóság és egyetemleges kultúra kizárólagos kedvezményezettje, úgy főszereplője a mindenkori új nemzedék a maga felnőtté válásának. A fiatalok felnőtté válása számtalan konkrét összefüggés feltárására teremt lehetőséget, hiszen a mindenkori új nemzedékek jelentkezése, megjelenése a társadalmi folyamatokban nem csupán napi aktualitások szintjén, hanem – változó mértékben és formákban – egészében érintik az emberiséget. Ez a permanens reprodukciós folyamat a maga konkrétságában tehát annyi mindent érint, és annyi mindenkit megmozgat, hogy ha a párhuzamot egészében kiterjesztjük, akkor talán azt is ki lehet mondani, ebben az összefüggésben a társadalom viszonya a felnőtté váló ifjúságához feltétlenül összhangban van a társadalom jövőjéhez való viszonyával.
- 5 Számtalan csoportosítás létezik, amely mindegyike más meghatározó szempont szerint értelmezi a felnőtté válás különböző fordulóit. Néhány mindezekből: Az ENSZ „A gyermekek jogairól” szóló egyezménye kimondja: a gyermek az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében a nagykorúságot már korábban elérte. Az Európai Ifjúsági

- Jogok Chartája szerint: az „ifjúság és a fiatalok” kifejezés alatt a 15 és 25 év közötti személyeket értjük. Az Európai Szociális Charta a 15, illetve a 18 év alatti gyermekeknek, fiataloknak biztosít speciális jogvédelmet a munkavégzés területén. A statisztika 0–14, 14–18, 18–26 közötti életkori kategóriákkal dolgozik. Az alsó és felső korhatárok kérdése a tankönyvben több helyen is előfordul, legelőször a 120. legbővebben a 245. oldalon.
- 6 A kérdéskörrel részletesebben, külön fejezetben foglalkozik még Zrinszky László: *A felnőttképzés tudománya, bevezetés az andragógiába*. OKKER Kiadó, Budapest 2000. című könyvében.
  - 7 <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1231/123116.htm>
  - 8 G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997. 215. old.
  - 9 G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997. 216. old.
  - 10 E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984. 235. old.
  - 11 E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984. 31–44. old.
  - 12 Vikár György: *Az ifjúkor válságai*. Budapest: Gondolat, 1980. 81. old.
  - 13 Murányi-Kovács Endréné–Kabainé Huszka Antónia: *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest: Nemzetközi Tankönyvkiadó, 1998. 29. old.
  - 14 Kádár Annamária: *Életkori kríziseink, serdülőkor*. <http://www.ahet.ro/belso.php3?action=cim&name=1867>
  - 15 Kádár Annamária: *Életkori kríziseink, serdülőkor*. <http://www.ahet.ro/belso.php3?action=cim&name=1867>
  - 16 Pataki Ferenc (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Ross D. Parke: *A büntetés szerepe a szocializációs folyamatban*. Budapest: Gondolat, 1976. 177. old.
  - 17 Csepeli György: *A szociálpszichológia vázlata*. Budapest: NPI, 1981. 156. old.
  - 18 Brüsszel, 2001, 11.21. COM(2001) 681 10 old.